

Aanpassingen herdruk Programma 'Een steuntje in de rug met klanken en letters' 2018

De grote, kartonnen omdoos met spelmateriaal en map is vervangen door een kunststof materialenbox en oefenmap.

De CD met letterliedjes en toelichting is vervangen door een USB-stick.

De vingerpoppetjes: Kareltje Klank en Loek Lapper de Letterhapper hebben een iets ander uiterlijk.

De handleiding exclusief bijlagen is meer gestructureerd opgezet en hierdoor makkelijker te volgen.

Wijzigingen oefenprogramma:

Week 2:

- Oefening synthese van samengestelde woorden: Het verhaal Winterpret (pag. 25) is vervangen door het verhaal Sam is jarig (pag. 25)

Week 3:

- Oefening synthese op lettergreepniveau. De poster is komen te vervallen. Het verhaal staat op pag. 29 van het programma.

Week 4:

- Oefening klankteken /t/. Introductieverhaal /t/ is veranderd in het versje 'Tantes tovertas'.
- Oefening: het horen van de eerste klank van een woord (Fruitlotto) is verplaatst naar week 5. De vergelijkbare oefening: Raadsels rondom het circus uit week 5 is verplaatst naar week 4.

Week 5:

- Oefening synthese op klankniveau met woorden uit een verhaal. Het verhaal 'Poes in het circus' is vervangen door het verhaal 'De gans van Geert'.
- Oefening: het horen van de eerste klank van een woord (Raadsels rondom het circus) is verplaatst naar week 4. De vergelijkbare oefening: Fruitlotto uit week 4 staat nu in week 5. Hierdoor zijn alle gebruikte klanktekens van het Fruitlotto al aan bod gekomen.
- Bij het Fruitlottospel zijn afbeeldingen en zinnen toegevoegd ter ondersteuning van de uitleg.

- De grondkaarten van het Fruitlotto zijn op A4 karton geprint en zijn ingevoegd in de oefenmap.

Week 8:

- Oefening: Spelen met letters: een boodschappenlijstje maken. De vier kaarten van het beeldverhaaltje Roos-Rook staan nu op één stevige pagina in het programma. De plaatjes zijn niet gewijzigd.

Wijzigingen oefeningen voor thuis:

Week 2:

- Oefening synthese van samengestelde woorden: Het verhaal Winterpret (pag. 16/17) is vervangen door het verhaal Sam is jarig (pag. 16/17)

Week 4:

- Oefening klankteken /t/. Introductieverhaal /t/ (pag. 26) is veranderd in het versje 'Tantes tovertas' (pag. 26).
- Oefening: Raadsels rondom het circus uit week 5 is verplaatst naar week 4.

Week 5:

- Oefening synthese op klankniveau met woorden uit een verhaal. Het verhaal 'Poes in het circus' (pag. 34) is vervangen door het verhaal 'De gans van Geert' (pag. 36).
- Oefening: het horen van de eerste klank van een woord (Raadsels rondom het circus) is verplaatst naar week 4.

Handleiding

'Een steuntje in de rug
met klanken en letters'

Inhoudsopgave

Voorwoord

Handleiding

Inleiding	5
Doel van het programma	6
Voor wie is het programma bedoeld?	6
Opzet van het programma	6
Letters en klankgebaren	6
Letterliedjes en lettertekeningen	7
De spelmaterialen	7
Ouders	8
Periode van aanbieden	8
Verslaglegging	8
Wetenschappelijke onderbouwing	9
Oefenprogramma	10
Selectie	11
Voor het eerst aan de slag	11
De verschillende vaardigheden	11
Thuisprogramma	12
Informatie voor ouders/ouderbijeenkomst	13
Oefeningen voor thuis	13
Bijlagen	14
Opzet ouderbijeenkomst	14
Volgrooster 'Een steuntje in de rug met klanken en letters'	16
Verslag naar aanleiding van de training	18
Voorbeeldverslagen	20
Diploma	28
Bladmuziek letterliedjes	30
Literatuurlijst	30

Inleiding

Voor u ligt het programma 'Een steuntje in de rug met klanken en letters'. Dit is een ondersteunend oefenprogramma voor leerlingen in groep 2, die moeite hebben met vaardigheden die belangrijk zijn voor het leren lezen. De belangrijkste kenmerken van het programma zijn:

- Een compleet pakket bestaande uit een oefenprogramma en thuisprogramma met een opbouwende moeilijkheidsgraad, een USB-stick met letterliedjes en diverse ondersteunde materialen.
- Het programma wordt gebruikt voor leerlingen met een risico op leesproblemen als aanvulling op het klassikale aanbod. Daarnaast kan het worden ingezet binnen de logopedische behandeling en ambulante begeleiding van kinderen.
- Oefeningen rondom letterkennis en fonologisch bewustzijn worden aangeboden in een betekenisvolle context.
- Er wordt gedurende tien weken gewerkt in kleine groepjes (max. 6) of individueel. Het programma kan naar behoefte over een langere periode verspreid worden.
- Ouders worden intensief betrokken bij de uitvoering van het programma.
- Er wordt gewerkt met een multisensoriële aanpak waardoor de aangeboden oefenstof beter onthouden wordt.
- Het programma sluit aan bij het Protocol Preventie van Leesproblemen groep 1 en 2.
- Spelenderwijs oefenen met uitdagende materialen toegespitst op de belevingswereld van kleuters.
- Het systematisch volgen en vastleggen van de ontwikkeling van fonologisch bewustzijn en letterkennis voor een doorgaande lijn naar groep drie.
- Kijk voor meer informatie en antwoorden op veel gestelde vragen (FAQ's) op de website www.wijsmetletters.nl

Wij wensen u en de kinderen veel oefenplezier toe!

Doel van het programma

Spelenderwijs bekend raken met klanken en letters, waardoor het proces van beginnende geletterdheid gestimuleerd wordt. Doordat de kinderen positieve ervaringen opdoen met activiteiten rondom geletterdheid groeit het zelfvertrouwen, de motivatie en vergroot de kans op een succesvolle leesstart.

Voor wie is het programma bedoeld?

- Kinderen (groep 2) die weinig of nog geen interesse hebben in activiteiten die belangrijk zijn voor het leren lezen en schrijven. Wanneer een kind nog geen belangstelling heeft voor deze activiteiten, is dat een voorteken van mogelijke problemen op dit gebied. Belangstelling voor de geschreven taal betekent immers dat het begin van het aanvankelijk leesproces al aanwezig is.
- Kleuters met een onvoldoende fonologisch bewustzijn en/of letterkennis. Zowel fonologisch bewustzijn als letterkennis in de kleuterperiode hebben een voorspellende waarde voor het succes bij het leren lezen.
- Kinderen met een familiair risico op leesproblemen en/of dyslexie. Wanneer één van de ouders dyslexie heeft, is er een kans van ongeveer 40% dat een kind het ook heeft. Wanneer beide ouders dyslectisch zijn vergroot dit de kans op dyslexie tot 80%.

Opzet van het programma

Algemeen

Deze map bestaat grofweg uit drie onderdelen:

- Een handleiding waarin u veel praktische informatie over de uitvoering van het programma vindt met een aantal bijlagen.
- Het oefenprogramma waarmee u direct aan de slag kunt. De oefeningen zijn per week gerangschikt.
- Het thuisprogramma dat per week aan de kinderen mee naar huis gegeven wordt en door de ouders wordt uitgevoerd.

Letters en klankgebaren

In het programma 'Een steuntje in de rug met klanken en letters' vormen letters de rode draad. Tijdens het werken met het programma worden in totaal 10 letters aangeboden gekoppeld aan 10 letterliedjes. Voor de keuze van de letters is uitgegaan van de frequentie van voorkomen in de Nederlandse taal (i,k,s,m,a,t,n,g,o,r). De /e/ wordt niet aangeboden, omdat deze niet klankzuiver is.

Bij elke letter wordt een ondersteunend klankgebaar gebruikt. Een klankgebaar is een motorische handeling die het geheugenspoor naar de betreffende letter versterkt. Het gebruik van de klankgebaren is gebaseerd op jarenlang experimenteren in de praktijk. Er is niet gekozen voor een specifiek klankgebarensysteem. Wanneer een kind echter (via school) bekend is met een specifiek klankgebarensysteem, adviseren wij hierbij aan te sluiten om verwarring te voorkomen. Kijk voor filmpjes van de aangeboden klankgebaren op de website van www.wijsmetletters.nl.

Letterliedjes en lettertekeningen

De liedjes zijn korte versjes met een steeds terugkerende melodie. In de liedjes wordt het belangrijkste kenmerk van de betreffende klank benadrukt. Hierbij kan gedacht worden aan de lettervorm, het geluid, een associatie, articulatieplaats of emotie. Bij elk liedje hoort een lettertekening en een klankgebaar. Door gebruik te maken van meerdere zintuigen kunnen de kinderen de liedjes (en daarmee de letters) eenvoudig onthouden. Deze multisensoriële aanpak zorgt voor diepere geheugensporen in het brein. De letterliedjes hebben een steeds terugkerende melodie, waardoor de kinderen hun aandacht volledig kunnen richten op de inhoud van het liedje. Als ondersteuning bij het inoefenen van de letterliedjes kan gebruik gemaakt worden van de bijgeleverde USB-stick. Op de stick worden de letterliedjes op aantrekkelijke wijze gepresenteerd door middel van tekst, melodie en een muzikale versie. De liedjes kunnen ook los van het programma gebruikt worden. Van de overige letters en tweetekenklanken zijn eveneens liedjes gemaakt op dezelfde melodie. Alle letterliedjes en lettertekeningen zijn verzameld in het boek: 'Wijsjes met letters'. Op de website www.wijsmetletters.nl zijn enkele voorbeelden van letterliedjes te beluisteren. Deze zijn te vinden onder het kopje 'boek'. De letterliedjes en lettertekeningen zijn tevens goed te gebruiken bij andere geletterde activiteiten.

De spelmaterialen

Plezier en motivatie zijn belangrijke voorwaarden voor het leerproces van kinderen. Daarom hebben alle oefeningen in het programma een speels karakter dat aansluit bij de belevingswereld van kinderen. Bij een aantal oefeningen wordt spelmateriaal gebruikt dat bijdraagt aan het spelenderwijs leren. Het spelmateriaal dat bij het programma wordt meegeleverd omvat:

- Drie vingerpoppetjes
- Letterkaartjes
- Lettermemorie
- Fruitlotto beginklank
- Spel 'Plaatje Praatje'

- Woordkaartjes

Daarnaast adviseren wij het gebruik van een whiteboard. Met bovenstaande materialen kan het volledige programma doorlopen worden.

Ouders

Ouders spelen een belangrijke rol in het welslagen van het programma.

Oefeningen die tijdens de training aan bod zijn gekomen worden door ouders in de thuissituatie met regelmaat herhaald. De oefeningen hiervoor zijn te vinden in het thuisprogramma.

Het herhaalde aanbod zorgt ervoor dat de oefenstof door de kinderen beter onthouden wordt en vaardigheden sneller verworven worden.

Periode van aanbieden

Binnen het lesprogramma van groep 1/2 komen activiteiten rond beginnende geletterdheid aan bod. Met name in groep 2 is het van belang dat deze activiteiten met enige regelmaat terugkomen. Toch profiteren niet alle kleuters optimaal van dit klassikale aanbod. Verlengde instructie in een kleine groep of individueel kan ervoor zorgen dat ook deze leerlingen een stevige basis krijgen om het aanvankelijk leesproces tot een succes te maken.

Het programma 'Een steuntje in de rug met klanken en letters' is bij uitstek geschikt om preventief in groep 2 te gebruiken voor kinderen die extra aandacht nodig hebben op het gebied van beginnende geletterdheid.

Verslaglegging

Wanneer een kind in groep 3 start met het aanvankelijk lees en schrijfonderwijs, is het voor de leerkracht belangrijk inzicht te hebben in het vaardigheidsniveau van beginnende geletterdheid. De moeite die het kost om de verschillende vaardigheden eigen te maken, is een belangrijke indicator voor het gemak waarmee het aanvankelijk lees en schrijfonderwijs zal verlopen.

Bij het programma 'Een steuntje in de rug met klanken en letters' wordt om deze reden per kind een uitgebreid verslag gemaakt. In het verslag wordt de ontwikkeling van de verschillende vaardigheden beschreven. Per kind wordt een volgrooster bijgehouden waarin wekelijks de vaardigheden worden genoteerd (zie bijlagen/downloads). Een eenvoudige manier hiervoor is het werken met -/+ symbolen. De 9^e sessie wordt gebruikt om de vorderingen van het kind in kaart te brengen.

Na afloop van het programma wordt, aan de hand van het volgrooster een verslag gemaakt met daarin de vorderingen en aandachtspunten. In de bijlagen/downloads is een format voor het verslag opgenomen. Tevens zijn enkele voorbeeldverslagen toegevoegd. Downloads zijn te vinden op de website www.wijsmetletters.nl.

Wetenschappelijke onderbouwing

De laatste decennia is de visie ten aanzien van het leren lezen behoorlijk veranderd. Waar voorheen een sterk klassieke opvatting over 'schoolrijpheid' heerste, wordt tegenwoordig het belang van een sterk taakgebonden voorbereiding benadrukt. Leren lezen is (Smits & Braams, 2006) geen natuurlijk ontwikkelingsproces, maar een aangeleerde vaardigheid. Aspecten die hierbij van belang zijn en die een voorspellende waarde hebben ten aanzien van het gemak waarmee een kind kan leren lezen zijn: de mate van fonologisch bewustzijn en de automatisering van letterkennis. Daarnaast speelt benoemsnelheid een grote rol. Benoemsnelheid is het tempo waarmee wij informatie uit het lange termijn geheugen ophalen en benoemen. Voor de ontwikkeling van het fonologisch bewustzijn is letterkennis van groot belang.

In groep 1/2 zijn er verschillende mogelijkheden om de ontwikkeling van beginnende geletterdheid in kaart te brengen en te volgen. Wanneer deze ontwikkeling bij een kleuter dreigt te stagneren, is het zinvol hieraan systematisch aandacht te besteden. Vroegtijdige signalering en interventie is zinvol en vergroot de kans op leessucces in groep 3 (Ruijsenaars A.J.J.M e.a., 1993). Het is echter belangrijk deze kinderen ook in groep 3 goed te blijven volgen en desnoods vroegtijdig te ondersteunen.

Gedurende het programma 'Een steuntje in de rug met klanken en letters' wordt de ontwikkeling van beginnende geletterdheid nauwlettend gevolgd en middels een eindverslag in kaart gebracht. Dit biedt gedetailleerde informatie en aanknopingspunten voor een mogelijk vervolg. Hiermee wordt een doorgaande lijn naar groep 3 gerealiseerd.

'Een steuntje in de rug met klanken en letters' daagt kinderen op een speelse manier uit om bezig te zijn met activiteiten rondom beginnende geletterdheid. Het programma sluit aan bij het Protocol Preventie van leesproblemen groep 1 en 2 (Van Druenen, Scheltinga, Wentink en Verhoeven, 2017) en wordt door de auteurs aanbevolen als preventief middel om in te zetten bij kleuters met een onvoldoende taalbewustzijn en/of letterkennis. Er wordt met name gewerkt aan de volgende tussendoelen: taalbewustzijn en alfabetisch principe. Het programma 'Een steuntje in de rug met klanken en letters' volgt grofweg de ontwikkelingsfasen van fonologisch bewustzijn en heeft een opbouwende moeilijkheidsgraad. Mommers (2002) noemt in dit verband:

- Het herkennen van afzonderlijke woorden in een gesproken zin.
- Het bewustzijn dat sommige woorden op elkaar rijmen.
- De ontdekking dat woorden verdeeld kunnen worden in klankgroepen.
- Het onderscheid kunnen maken tussen medeklinkers aan het begin van een woord en de rest van het woord.
- Het kunnen verbinden van afzonderlijke fonemen tot een woord (synthese) en het kunnen ontbinden van een woord in fonemen (analyse).

- Het manipuleren van woorden door het weglaten, toevoegen of vervangen van fonemen.

Deze ontwikkelingsfasen worden niet per definitie na elkaar doorlopen, maar kunnen elkaar ook overlappen.

In het programma 'Een steuntje in de rug met klanken en letters' wordt gewerkt met een aantal thema's dat dicht bij de belevingswereld van kleuters ligt. Binnen het fonologisch coherentiemodel (Bosman & Van Orden, 2003) wordt het belang van een betekenisvolle context voor cognitieve processen aangegeven. In dit kader zijn de oefeningen van het programma zoveel mogelijk binnen een betekenisvolle context geplaatst. Daarnaast wordt in het programma waar mogelijk het auditieve aanbod visueel ondersteund. Om de letterkennis van kleuters te vergroten worden tijdens het programma tien klanktekens aangeboden. Hierbij is gezocht naar een werkvorm die aansluit bij de belevingswereld van kleuters. Bij kleuters is muziek een goed 'kanaal' om informatie over te brengen; ritme en melodie ondersteunen de automatisering van de letters. Elk nieuw klankteken wordt daarom in het programma gekoppeld aan een letterliedje: een wisselende tekst op rijm bij een steeds terugkerende melodie. In combinatie met een aansprekende lettertekening en eventueel ondersteunend klankgebaar zorgt dit voor een multisensoriële aanpak.

Naast het oefenprogramma dat in groepsverband of individueel aan de kinderen wordt aangeboden krijgen de kinderen wekelijks een aantal oefeningen mee voor thuis. Hiermee wordt de frequentie van het aantal oefenmomenten (aanzienlijk) vergroot. Snow, Burns & Griffin (1998) geven in hun onderzoek naar eigenschappen van succesvolle interventies aan, dat een frequentie van minimaal drie oefenmomenten per week een cruciale factor is in het welslagen van een interventie.

Doordat de ouders actief betrokken worden bij de uitvoering van het programma, krijgen zij meer inzicht in de ontwikkeling van beginnende geletterdheid. Dit inzicht geeft hen de mogelijkheid om ook buiten het programma op speelse wijze met hun kind te 'werken' aan beginnende geletterdheid.

Uit onderzoek (Mommers e.a.) blijkt dat er een wisselwerking bestaat tussen de ontwikkeling van fonologisch bewustzijn en de letterkennis. Wanneer zowel het fonologisch bewustzijn als de letterkennis onvoldoende zijn, wordt het risico op problemen in het aanvankelijk lees en spellingsproces groter.

Oefenprogramma

Het oefenprogramma is opgebouwd uit tien trainingssessies. Doorgaans wordt er per week één sessie doorlopen. Het programma kan zowel individueel als in

een klein groepje (max. 6) aangeboden worden. Per trainingssessie staan de oefeningen gerangschikt achter de gekleurde tabbladen. De oefeningen voor thuis staan verderop in het programma achter het tabblad met dezelfde kleur.

Selectie

Voordat met het programma gestart kan worden is het zinvol een beginsituatieschets van de vaardigheden rondom beginnende geletterdheid van het kind/de kinderen te maken. Hiervoor kan gebruik gemaakt worden van verschillende instrumenten:

- ‘Signaleringslijst voor kleuters’ (Smits et al, 2008): observatielijst.
- ‘Kleutertaken’ (Smits A.E.H. 2002): toets met normering.
- ‘Toetspakket Beginnende geletterdheid’ (CPS, 2016): toets met normering.
- ‘Screeningsinstrument beginnende geletterdheid’ (Cito, 2009): toets met normering.

Voor het eerst aan de slag

Elke oefenweek start met een overzicht van de vaardigheden/oefeningen die aan bod komen en de benodigde spelmaterialen. Tevens staat aangegeven welke oefeningen meegegeven worden naar huis. Na dit overzicht staat elke oefening uitgebreid beschreven met eventuele illustraties.

De verschillende vaardigheden

Binnen het programma ‘Een steuntje in de rug met klanken en letters’ wordt aandacht geschonken aan de volgende vaardigheden:

Klank-tekenkoppeling

Tijdens het programma maken de kinderen alvast kennis met een aantal letters, ook wel klanktekens genoemd. De verbinding tussen de klank (= datgene wat je hoort) en het teken (= datgene wat je ziet: de letter) moet zo stevig mogelijk gemaakt worden. Hier wordt op verschillende manieren aan gewerkt (letterliedjes, ondersteunende klankgebaren en schrijven terwijl je de klank zegt). Wanneer de verbinding tussen de klank en het teken stevig is, kan de klank-tekeninformatie sneller opgeroepen worden. Dit is essentieel voor het vlot kunnen lezen van woorden.

Auditieve concentratie

In het programma leren de kinderen hun aandacht te verleggen van de betekenis van woorden naar de woordvorm. Om nieuwe informatie op te nemen is het van belang dat kinderen gericht kunnen luisteren. Dit wordt ook wel auditieve concentratie genoemd. Reageren op een afgesproken woord in een verhaal is hiervan een voorbeeld.

Rijmen

Rijmen is één van de eerste vaardigheden, waarbij de aandacht verlegd wordt van de betekenis naar de vorm van woorden. Bij de rijmoefeningen in het programma wordt de overeenkomst in klankvorm en woordbeeld benadrukt. Bij de letterliedjes wordt specifiek aandacht besteed aan de rijmwoorden. De eerste weken wordt vooral gewerkt met eindrijm (passief). Later komt ook beginrijm aan bod.

Analyse

Bij de analyseoefeningen leren kinderen uiteindelijk de afzonderlijke klanken te herkennen in woorden. De analyseoefeningen hebben een opbouw in moeilijkheidsgraad. Er wordt gestart met de analyse van klankgroepen. Vervolgens wordt de overstap gemaakt naar het herkennen van de begin, eind en middenklank. Hierbij wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van het woordbeeld. De oefeningen zijn ingebed in een betekenisvolle context.

Synthese

Synthese betekent het samenvoegen van klanken tot een woord. Aanvankelijk gaat het hierbij om samengestelde woorden en klankgroepen (lettergrepen). Geleidelijk wordt overgegaan op klankniveau.

Spelen met klanken en letters (foneemanipulatie)

Door klanken weg te laten of toe te voegen leren kinderen variaties aan te brengen in de woordvorm en daarmee de betekenis van woorden te veranderen. Foneemanipulatie is een vaardigheid in een gevorderd stadium van foneembewustzijn en ontwikkelt zich doorgaans in de periode eind groep 2/begin groep 3. In het programma gebeurt dit spelenderwijs met de vingerpoppetjes Kareltje Klank en Loek Lapper de letterhapper.

Thuisprogramma

Ouders worden nauw betrokken bij de uitvoering van het programma. Daarom is het van belang hen vooraf goed te informeren over het programma en hun rol hierbij. Dit kan individueel of middels een ouderbijeenkomst.

Na elke trainingssessie worden oefeningen voor thuis (gekopieerd) meegegeven. Deze staan uitgewerkt in het thuisprogramma dat met tabbladen in overeenkomstige kleuren is aangegeven. De oefeningen sluiten aan bij de oefeningen uit de oefenprogramma. Voor het verkrijgen van een maximaal effect van de training is het belangrijk dat ouders/verzorgers minimaal drie keer per week tenminste 15 minuten oefenen.

Informatie voor ouders/ouderbijeenkomst

De informatie wordt voorafgaande aan het programma aan ouders gegeven. Ouders krijgen tijdens deze bijeenkomst uitleg over de programma-inhoud, uitleg over de verschillende vaardigheden die aan bod komen en achtergrondinformatie over beginnende geletterdheid. Daarnaast worden meer praktische zaken besproken zoals werken met het thuisprogramma en het belang van regelmatig oefenen thuis.

Een opzet voor de inhoud van een ouderbijeenkomst is als bijlage in de handleiding opgenomen. De bijeenkomst geeft ouders tevens de mogelijkheid om vragen te stellen.

Oefeningen voor thuis

Alle oefeningen bestaan uit een korte, duidelijke uitleg voor de ouders gevolgd door een opdracht voor het kind. Onder elke oefening staat een beloningsschema, waarin kinderen de dag, dat ze geoefend hebben, kunnen inkleuren. Het gemaakte oefeningen worden door het kind wekelijks meegenomen naar de trainingssessie waar het aangevuld wordt met het nieuwste oefenpakketje. Eventueel kunnen vragen en opmerkingen door ouders bij de oefeningen genoteerd worden. Op deze manier fungeert het thuisprogramma tevens als communicatiemiddel tussen de trainer en de ouders. Het gericht oefenen geeft ouders beter inzicht in de ontwikkeling van hun kind en handvatten voor het stimuleren van beginnende geletterdheid.

Bijlagen

Opzet ouderbijeenkomst

Inhoudelijk, wat gaan we doen?

We gaan de kinderen helpen anders naar woorden te kijken. Tot ongeveer 5 jaar zijn kinderen vooral bezig met de betekenis van de woorden. Rond hun vijfde verjaardag kunnen kinderen leren kijken en luisteren naar de woordvorm, los van de betekenis. Deze vaardigheid noem je ook wel fonologisch bewustzijn.

Uitleg van veelgebruikte woorden

- Klank-tekenkoppeling: het koppelen van dat wat je hoort (de klank) aan de geschreven letter (het klankteken). De kinderen worden spelenderwijs bekend gemaakt met 10 veelvoorkomende letters/klanken. Dit gebeurt aan de hand van letterliedjes, lettertekeningen en klankgebaren. Een vlotte klank-tekenkoppeling is belangrijk voor het leren lezen en schrijven.
- Rijmen: rijmen twee woorden? Kun je zien dat de rijmwoorden er aan het einde ook hetzelfde uitzien? Kun je woorden bedenken die beginnen met een 'm'?
- Analyse: woorden verdelen (hakken) in lettergrepen, later in letters/klanken. Wat hoor je vooraan in een woord? Wat hoor je achteraan in een woord? Het is hierbij belangrijk dat de letters worden benoemd zoals je het hoort: 'buh' in plaats van 'bee'.
- Synthese: woorden, woordstukjes, later klanken/letters, samenvoegen (plakken) tot een woord.
- Foneembewustzijn: het besef dat woorden zijn opgebouwd uit letters/klanken. Kinderen leren dat je door de vorm van een woord te veranderen, ook de betekenis verandert. Deze vaardigheid ontwikkelen kinderen door veel bezig te zijn met de hiervoor genoemde vaardigheden.

Praktische zaken

We oefenen 10 weken, op een vaste dag/tijdstip. Per keer oefenen we ongeveer 30 minuten in een groepje van maximaal 6 kinderen die een steuntje in de rug kunnen gebruiken in de aanloop naar het lees en schrijfonderwijs van groep drie.

Tijdens de trainingssessies verzamelen kinderen hun eigen oefenmap voor thuis. Hierin staan de oefeningen die in de sessie zijn gedaan in een net iets andere vorm. Het is prettig wanneer de oefenmap elke week op de dag van de begeleiding/training mee wordt genomen.

Het is belangrijk om thuis regelmatig aandacht te besteden aan de oefeningen. Minimaal drie keer per week gedurende vijftien minuten is voldoende, liefst vaker. Oefenen op een vast tijdstip kan helpen. Wanneer het oefenen een week niet is gelukt, heeft het geen zin dit te compenseren door 45 minuten achter elkaar te oefenen. Pak het oefenen gewoon weer op waar je gebleven bent.

In de negende week van de begeleiding worden alle kinderen apart gezien. Tijdens deze (korte) sessie wordt gekeken wat al goed gaat en wat eventueel nog moeilijk is.

Tijdens de laatste bijeenkomst krijgen de kinderen een diploma voor hun inzet en het harde werken.

Na afloop van het programma wordt per deelnemer een eindverslag (voor school) gemaakt. De ouders/verzorgers krijgen een kopie van dit verslag.

Volgrooster 'Een steuntje in de rug met klanken en letters'

Naam:

Geboortedatum:

School:

Groep:

Ouderbijeenkomst vader/moeder aanwezig/afwezig, wel/niet afgemeld

Bijzonderheden:

Telefonisch contact gehad op gesproken met

Inhoud gesprek:

Week 1

Invented spelling, eigen naam schrijven:

Klank-tekenkoppeling: /i/ /k/

Auditieve concentratie, trefwoord herkennen:

Week 2

Wel/niet geoefend map wel/niet mee

Klank-tekenkoppeling: /s/ /m/

Rijmen, beoordelen (passief):

Synthese van samengestelde woorden, 2 en 3 woordstukjes:

Week 3

Wel/niet geoefend map wel/niet mee

Klank-tekenkoppeling: herhaling in spelvorm /i/, /k/, /s/, /m/

Synthese van woordstukjes (lettergrepen):

Auditieve discriminatie/auditieve alertheid:

Week 4

Wel/niet geoefend map wel/niet mee

Klank-tekenkoppeling: /a/ /t/

Analyse, in 2 en 3 woordstukjes (lettergrepen):

Analyse, herkennen van de eerste klank van een woord:

Week 5

Wel/niet geoefend map wel/niet mee

Klank-tekenkoppeling: /g/ /n/

Synthese, op klankniveau (mkm) met woorden uit een verhaal:

Analyse, herkennen van de eerste klank van een woord:

Naam leerling:

Week 6

Wel/niet geoefend

map wel/niet mee

Klank-tekenkoppeling, herhaling in spelvorm: /a/, /t/, /g/, /n/

Synthese, mkm/km: hulpzin nog nodig ja/nee:

Beginrijm: lukt helemaal niet/af en toe/goed vlot/traag

Week 7

Wel/niet geoefend

map wel/niet mee

Klank-tekenkoppeling: /o/

Analyse, herkennen van de laatste klank van een woord:

Analyse, 'Plaatje praatje':

Synthese mkm 'Plaatje praatje':

Week 8

Wel/niet geoefend

map wel/niet mee

Klank-tekenkoppeling: /r/

Beginrijm: lukt helemaal niet/af en toe/goed vlot/traag

Boodschappenlijstje maken, synthese:

Boodschappenlijstje maken, analyse:

Boodschappenlijstje maken, klank-tekenkoppeling:

Week 9

Wel/niet geoefend

map wel/niet mee

Invented spelling, eigen naam schrijven:

Invented spelling, schrijven van enkele woorden:

Optioneel: Snel benoemen primaire kleuren: tijd: sec,
(norm = 23 sec. deviatie 6 sec.)

Letterkennis/klank-tekenkoppeling, aantal: tempo:

Vermoeden automatiseringsproblemen: ja/nee

Synthese mkm:

Analyse:

Foneembewustzijn, spelen met woorden:

Week 10

Wel/niet geoefend

map wel/niet mee

Analyse van mkm-woorden:

Synthese van mkm-woorden:

Klank-tekenkoppeling:

Evaluatie:

Verslag naar aanleiding van de training 'Een steuntje in de rug met klanken en letters'

Naam:

Geboortedatum:

Periode:

Datum verslag:

School:

Geschreven door:

Groep:

Algemene indruk

--

Analyse

is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Trefwoord herkennen			
Analyse in 2, 3 en 4 lettergrepen			
Herkennen van eerste klank van een woord			
Analyse van mkm-woorden			
Opmerkingen:			

Synthese

is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Woordherkenning			
Samenvoegen van woorden, 2/3 wrdstukjes			
Synthese op lettergreepniveau			
Synthese op klankniveau met hulpzin			
Synthese van mkm-woorden			
Opmerkingen:			

Rijmen

is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Rijmen beoordelen			
Beginrijm, woorden met eenzelfde beginklank			
Opmerkingen:			

Ontwikkeling fonologisch bewustzijn	is nog moeilijk	begint te komen	gaat goed
Aandacht kunnen richten op de woordvorm, los van de betekenis			
Bewustzijn dat woorden op elkaar rijmen			
Bewustzijn van lettergrepen binnen woorden			
Beginklank kunnen onderscheiden en woorden met eenzelfde beginklank bedenken			
Synthese en analyse van mkm-woorden			
Het manipuleren van woorden			
Opmerkingen:			

Klank-tekenkoppeling	gaat moeizaam	gaat goed
Automatisering		
Opmerkingen:		

Conclusie

Voorbeeldverslagen

Verslag naar aanleiding van het oefenprogramma 'Een steuntje in de rug met klanken en letters'

Naam: Zara

Geboortedatum:

School:

Datum verslag:

Groep: 2

Geschreven door:

Algemene indruk

Zara doet tijdens de bijeenkomsten vooral op de achtergrond mee. Haar stralende gezicht verkapt haar plezier. Af en toe dwaalt Zara af met haar aandacht.

Analyse

is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Trefwoord herkennen			X
Analyse in 2, 3 en 4 lettergrepen			X
Herkennen van eerste klank van een woord			X
Analyse van mkm-woorden			X
Opmerkingen: De oefening trefwoord herkennen heeft vooral te maken met auditieve alertheid. Zara heeft op het onderdeel analyse op klankniveau een behoorlijke groei laten zien!			

Synthese

is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Auditieve woordherkenning		X	
Samenvoegen van woorden, 2/3 wrdstukjes			X
Synthese op lettergreepniveau			X
Synthese op klankniveau met hulpzin			X
Synthese van mkm-woorden			X
Opmerkingen: Ook hier heeft Zara op klankniveau grote vorderingen gemaakt!			

Rijmen

is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Rijmen beoordelen			X
Beginrijm, woorden met eenzelfde beginklank		X	X
Opmerkingen: Beginrijm gaat steeds beter!			

Ontwikkeling fonologisch bewustzijn	is nog moeilijk	begint te komen	gaat goed
Aandacht kunnen richten op de woordvorm, los van de betekenis			X
Bewustzijn dat woorden op elkaar rijmen			X
Bewustzijn van lettergrepen binnen woorden			X
Beginklank kunnen onderscheiden en woorden met eenzelfde beginklank bedenken			X
Synthese en analyse van mkm-woorden			X
Het manipuleren van woorden	X	X	
Opmerkingen: Bij aanvang van de begeleiding was Zara nog niet echt bezig met klanken en letters. In dit stadium van fonologisch bewustzijn (klankniveau) heeft ze de afgelopen weken een grote groei laten zien!			

Klank-tekenkoppeling	gaat moeizaam	gaat goed
Automatisering	X	
Opmerkingen: Zara heeft moeite met een vlotte klank-tekenkoppeling. Zij heeft regelmatig een klankgebaar en/of de inhoud van een letterliedje nodig voor het oproepen van de juiste informatie. Dit kan te maken hebben met een probleem in de automatisering.		
Tijdens de individuele sessie zijn 9 klanktekens correct benoemd. Voor een leerling van eind groep twee is 13 tot 15 klanktekens gemiddeld, ongeacht het aanbod. De letterkennis van Zara is nog niet voldoende.		

Conclusie

Het fonologisch bewustzijn van Zara heeft zich tijdens de oefenperiode goed ontwikkeld. Ze is nu in staat om woorden op mkm-niveau correct te analyseren en synthetiseren. De letterkennis blijft in vergelijking tot leeftijdsgenootjes enigszins achter. Ze heeft duidelijk moeite zich de koppeling tussen klank en letter eigen te maken (automatisering). Dit zal in het aanvankelijk leesproces vooral van invloed zijn op de snelheid waarmee ze in groep 3 woorden zal herkennen (directe woordherkenning). Om deze reden is het zinvol Zara goed in de gaten te houden tijdens het aanvankelijk lees en spellingsproces in groep drie en zonodig extra te ondersteunen.

Verslag naar aanleiding van het oefenprogramma 'Een steuntje in de rug met klanken en letters'

Naam: Febe

Geboortedatum:

School:

Datum verslag:

Groep: 2

Geschreven door:

Algemene indruk

Febe lijkt plezier te hebben in de oefeningen die tijdens de bijeenkomsten worden aangeboden. Wanneer haar rechtstreeks iets gevraagd wordt, vindt ze dit nog wel spannend. Tijdens de bijeenkomsten blijkt dat Febe de beschikking heeft over een grote woordenschat. Ze kan haar aandacht goed bij de aangeboden oefeningen houden. Het valt het op dat zij sluit bij de uitspraak van de klanken /s/ en /z/. Thuis heeft Febe regelmatig geoefend.

Analyse

is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Trefwoord herkennen			X
Analyse in 2, 3 en 4 lettergrepen			X
Herkennen van eerste klank van een woord			X
Analyse van mkm-woorden	X	X	

Opmerkingen: De analyse op klankniveau laat een wisselend beeld zien. Zij is goed in staat de eerste klank te herkennen. Tijdens de analyse van mkm-woorden lukt het haar niet deze klank te herkennen. Wellicht is de opdracht voor haar te 'omvangrijk' en raakt zij hierdoor als het ware 'van slag'.

Synthese

is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Auditieve woordherkenning		X	X
Samenvoegen van woorden, 2/3 wrdstukjes			X
Synthese op lettergreepniveau			X
Synthese op klankniveau met hulpzin			X
Synthese van mkm-woorden	X		

Opmerkingen: De woordherkenning, een onvolledig aangeboden woord herkennen, verloopt wisselend. De synthese op klankniveau blijkt nog moeilijk voor Febe. Zij heeft hierbij een stukje betekenisondersteuning nodig (van een aanvulzin).

Rijmen

is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Rijmen beoordelen			X
Beginrijm, woorden met eenzelfde beginklank		X	

Opmerkingen: Febe is wisselend in staat woorden te bedenken met een zelfde beginklank. Af en toe lukt het al!

Ontwikkeling fonologisch bewustzijn	is nog moeilijk	begint te komen	gaat goed
Aandacht kunnen richten op de woordvorm, los van de betekenis			X
Bewustzijn dat woorden op elkaar rijmen			X
Bewustzijn van lettergrepen binnen woorden			X
Beginklank kunnen onderscheiden en woorden met eenzelfde beginklank bedenken		X	X
Synthese en analyse van mkm-woorden	X		
Het manipuleren van woorden	X		
Opmerkingen: Febe heeft nog veel moeite met de analyse en synthese oefeningen op klankniveau. Dit niveau van fonologisch bewustzijn heeft zij nog niet bereikt; al vermoed ik dat zij er bijna is. Het lijkt momenteel een kwestie van een 'kwartje' dat nog maar even hoeft te vallen, en ze is er. Door de nog moeizame analyse en synthese op klankniveau, heeft zij ook moeite met schrijfpogingen. Zij heeft nog niet door welke stappen je moet zetten om van een woord dat je hoort, een woord op papier te krijgen: eerst analyseren (Wat <u>hoor</u> je eerst als je het woord zegt, wat daarna etc. Verlenging van de klanken kan helpen). Daarna klank – tekenkoppeling (Hoe ziet de letter eruit die bij deze klank hoort en hoe schrijf ik die) en tot slot als controlemiddel: synthese (heb ik het goed geschreven?).			

Klank–tekenkoppeling	gaat moeizaam	gaat goed
Automatisering		X
Opmerkingen: De schrijfwijze van de aangeboden letters vindt Febe nog lastig: Ze spiegelt o.a. nog veel letters. De doelletters uit haar oefenboek kunnen haar wellicht helpen om dit te verder te ontwikkelen. Tijdens de individuele sessie zijn 13 klanktekens correct benoemd. Voor een leerling van eind groep twee is 13 tot 15 klanktekens gemiddeld, ongeacht het aanbod. De letterkennis van Febe is de afgelopen weken aanzienlijk toegenomen.		

Conclusie

Febe heeft de afgelopen weken hard gewerkt. Zowel thuis als op school tijdens de bijeenkomsten. Zij heeft op verschillende onderdelen een positieve ontwikkeling laten zien. Op het onderdeel analyse en synthese is deze ontwikkeling er ook, het is echter nog net niet voldoende. Zijn mist het laatste stapje nog. De letterkennis is wel voldoende. Zowel letterkennis als fonologisch bewustzijn hebben een belangrijke voorspellende waarde als het gaat om succes bij het leren lezen. Om deze reden is het zinvol Febe in de gaten te houden tijdens het aanvankelijk lees en spellingsonderwijs.

Als Febe het leuk vindt, zou thuis het schrijven van korte eenvoudige woordjes samen met papa of mama geoefend kunnen worden. Het is belangrijk dit vooral functioneel te doen. Denk hierbij aan het samen maken van een boodschappenlijstje of het schrijven van een kaartje aan opa, oma of een vriendje. De reden voor het doen van dit soort activiteiten is, dat op deze manier de synthese, analyse en het schrijven in één activiteit naar voren komen. Het schrijven kan Febe wellicht net dat laatste inzicht geven op het gebied van analyse en synthese. Op deze manier zal Febe zich, tijdens leuke, gezellige activiteiten, verder kunnen ontwikkelen in de vaardigheden die zij nog moeilijk vindt.

Wanneer ouders iets willen doen aan het slissen, kunnen zij contact opnemen met een logopedist. Met een verwijsbrief van de huisarts kan een behandeling in een praktijk worden opgestart.

Verslag naar aanleiding van het oefenprogramma 'Een steuntje in de rug met klanken en letters'

Naam: Mees

Geboortedatum:

School:

Datum verslag:

Groep: 2

Geschreven door:

Algemene indruk

Mees geeft aan het leuk te vinden tijdens de bijeenkomsten. Dit is ook goed te merken aan zijn enthousiasme. Hij laat regelmatig spontaan horen welke ontdekking hij nu weer heeft gedaan (Hé, dat rijmt! Mijn naam begint ook met de /m/! etc.) Thuis is met regelmaat geoefend.

Analyse

is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Trefwoord herkennen		X	
Analyse in 2, 3 en 4 lettergrepen			X
Herkennen van eerste klank van een woord		X	X
Analyse van mkm-woorden	X	X	

Opmerkingen: Het herkennen van een trefwoord heeft meer met auditieve alertheid te maken. De analyse op klankniveau (herkennen eerste klank en mkm-woorden analyseren in klanken) is nog moeilijk maar gaat steeds wat beter.

Synthese

is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Auditieve woordherkenning		X	
Samenvoegen van woorden, 2/3 wrdstukjes		X	
Synthese op lettergreepniveau	X	X	
Synthese op klankniveau met hulpzin		X	
Synthese van mkm-woorden	X	X	

Opmerkingen: Op klankniveau zijn de oefeningen nog moeilijk voor Mees, maar hij is hierin wel vooruit gegaan.

Rijmen

is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Rijmen beoordelen			X
Beginrijm, woorden met eenzelfde beginklank	X	X	

Opmerkingen: Vooral beginrijm is nog lastig.

Ontwikkeling fonologisch bewustzijn is nog moeilijk begint te komen gaat goed

Aandacht kunnen richten op de woordvorm, los van de betekenis			X
Bewustzijn dat woorden op elkaar rijmen			X
Bewustzijn van lettergrepen binnen woorden		X	X
Beginklank kunnen onderscheiden en woorden met eenzelfde beginklank bedenken	X	X	
Synthese en analyse van mkm-woorden	X	X	
Het manipuleren van woorden	X		
Opmerkingen: Het fonologisch bewustzijn heeft zich ontwikkeld tot het niveau van klanken. Er is al een klein begin gemaakt op klankniveau. Mees heeft de afgelopen weken een behoorlijke ontwikkeling doorgemaakt. Hij is volop bezig met klanken en letters en heeft hier ook zichtbaar plezier in! Wat verder opvalt is dat Mees nog veel moeite heeft met het schrijven van de letters. Wanneer hij woorden moet opschrijven als 'mis' en 'koken', weet hij alle medeklinkers op te noemen. Hij weet ook vaak wel hoe de letters er uit zien, maar om dit goed op papier te krijgen is nog moeilijk. Moeder vertelde mij tijdens de ouderbijeenkomst dat Mees één keer in de drie weken sensomotorische training heeft. Schrijven is voor kinderen een lastige fijn-motorische vaardigheid.			

Klank-tekenkoppeling gaat moeizaam gaat goed

Automatisering		X
Opmerkingen: Tijdens de individuele sessie zijn 20 klanktekens correct benoemd. Het gemiddelde ligt tussen de 13 en 15 klanktekens aan het einde van groep 2. Knap Mees!		

Conclusie

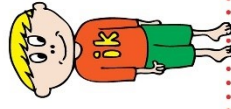
Mees heeft de afgelopen weken enthousiast gereageerd op de bijeenkomsten. Tussen de oefeningen door blijkt ook dat Mees volop bezig is met rijmen, letters en woorden. Hij heeft er zichtbaar plezier in! De letterkennis van Mees is in orde. Het fonologisch bewustzijn is nog niet voldoende ontwikkeld. Zowel letterkennis als het niveau van fonologisch bewustzijn hebben belangrijke voorspellende waarde wanneer het gaat om een succesvolle leesstart. Om deze reden is het belangrijk dat Mees tijdens het aanvankelijk lees en schrijfonderwijs in groep drie goed in de gaten gehouden wordt en indien nodig extra ondersteund.

Juist het fonemisch bewustzijn neemt flink toe tijdens het aanvankelijk lees/spellingsonderwijs. Wanneer hier op school geen mogelijkheden voor zijn, kan dit eventueel in een gespecialiseerde logopediepraktijk.

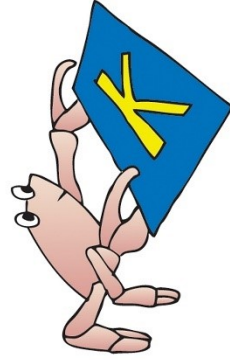
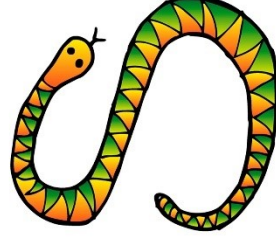
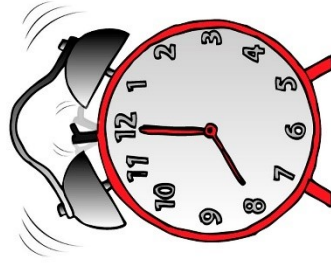
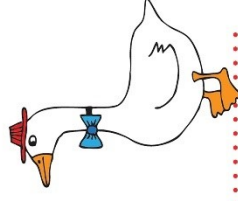
Als Mees het leuk vindt, zou thuis het schrijven van korte eenvoudige woordjes samen met papa of mama geoefend kunnen worden. Het is belangrijk dat dit vooral functioneel is. Denk hierbij aan het samen maken van een boodschappenlijstje of het schrijven van een kaartje aan familie of vrienden. Bij dit soort activiteiten wordt de synthese, analyse en het schrijven gecombineerd. Zo zal Mees zich, tijdens leuke, betekenisvolle activiteiten, verder ontwikkelen in de vaardigheden die hij nog moeilijk vindt.

Diploma

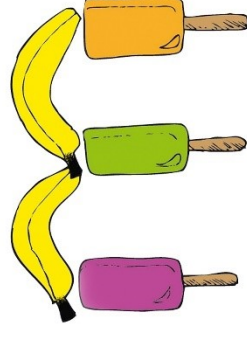
Op de volgende pagina vindt u het diploma van het programma. Deze is tevens te vinden als download op de website www.wijsmetletters.nl.

Diploma voor:

Omdat je bij
"een steuntje in de rug met
klanken en letters"
goed je best hebt gedaan!

Bladmuziek letterliedjes

Letterliedjes

Vrolijk

Zang

A7 D G A7

De T lijkt op een stok met bo-ven-in een tak - je dan

D G A7 D

4 valt hij hoor maar pok! ge-luk-kig in het bak-je.

Vrolijk

Zang

A7 D G A7

De S lijkt op een slang een slin-ger naar be-ne-den toch

D G A7 D

4 ben ik echt niet bang SSSSS - SSSSS daar komt ie aan ge-ge-le-den.

Literatuurlijst

- Aarnoutse, C.A.J. (2004). Ontwikkeling van beginnende geletterdheid. Afscheidsrede. Nijmegen: Thieme MediaCenter.
- Aarnoutse, C.A.J., Beernink, J. & Verhagen, W. (2008). Toetspakket Beginnende geletterdheid. Amersfoort: CPS.
- Armbruster, B.B., Lehr, F., Osborn, J. & Ed, M. (2003). Put Reading First: the research Building Blocks of reading Instruction. Kindergarten through grade 3.
- Ball, E.W. & Blachman, B.A. (1991). Does phoneme awareness training in kindergarten make a difference in early word recognition and developmental spelling? Reading research Quaterly, 26, 40-66.
- Ball, E.W. & Blachman, B.A. (1991), Hatcher, P.J., Hulme, C., & Ellis, A.W. (1994). De juiste vroege (groep 2 en 3) directe instructie is het beste medicijn tegen leesproblemen. NICDH (1998).
- Braams, T. & Bosman, A.M.T. (2000). Fonologische vaardigheden, geletterdheid en lees- en spellingsinstructie. Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 39, 199-211.
- Brady, S., Fowler, A., Stone, B. & Winbury, N. (1994). Training phonological awareness: A study with inner-city kindergartners. Annals of Dyslexia, 44, 26-59.
- Bosman, A.M.T., & Orden, G.C. van (2003). Het fonologisch coherentiemodel van lezen en spellen. Pedagogische studiën, 80, 391-406.
- Broek, W. van den, (1998). De functie van het fonologisch bewustzijn bij het tot stand komen van een normale of gestoorde leesontwikkeling. Jaarboek Ontwikkelingspsychologie, Orthopedagogiek en Kinderpsychiatrie, 3, 187-211
- Bus, A.G., Bos, K.P. van den & Nakken, H. (1991). Dyslexie, 67-78.
- Bus, A.G. (1995). Geletterde peuters en kleuters. Theorie en praktijk van ontluikende geletterdheid. Amsterdam/Meppel: Boom.
- Druenen, M. van, Scheltinga, F., Wentink, H., Verhoeven, L., (2017) Protocol Preventie van Leesproblemen groep 1 en 2. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Ehri, L.C.,Metsala, J.L. (1998). Word recognition in beginning literacy.
- Gijssel, M.A.R., Bosman, A.M.T. & Verhoeven, L. (2006). Kindergarten risk factors, cognitive factors and teacher judgements as predictors of early reading in Dutch. Journal of Learning Disabilities, 39, 558-571.

Kleef, M. van en Tomesen, M. (2001). Leren lezen en schrijven omdat je snapt waarvoor je het kunt gebruiken! De wereld van het jonge kind, 3, 196–200.

Kleef, M. van & Tomesen, M. (2002). Werken aan taalbewustzijn. Prototype voor het stimuleren van fonologisch bewustzijn in betekenisvolle contexten. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Koekebacker, E., Mortel, K. van de, Stegeman, W., Verhoeven, L., Vernooy, K., Wentink, H. & Grysolle, R. (1998). Effectief Leren Lezen Ondersteuningsprogramma. Amersfoort: CPS.

Mol, M. de (2009). Lezen en schrijven met kleuters. Balans magazine, 3, 10–13

Mommers, M.J.C. (2002). Het voorspellen en voorkomen van leesmoeilijkheden. De wereld van het jonge kind, 4, 232–234.

Ruijsenaars, A.J.J.M., Haers, M. & Vandenbroucke, A. (1993). De waarde van vroegtijdige training van het fonologisch bewustzijn bij oudste kleuters. Lisse: Swets en Zeitlinger, 28–37.

Smits, A.E.H. (2000). Risicokleuters helpen lezen en spellen. Tijdschrift voor Remedial Teaching, 3, 67–71.

Smits, A.E.H. (2002). Signalering ontwikkeling beginnende geletterdheid. Zwolle: Windesheim O.S.O.

Smits, A.E.H. (2003). Letters en jonge risicokinderen. Reader Windesheim O.S.O.

Smits, A.E.H., & Braams, T. (2006). Dyslectische kinderen leren lezen. Individuele, groepsgewijze en klassikale werkvormen voor de behandeling van leesproblemen. Amsterdam/Meppel: Boom.

Snow, C.E., Burns, M.S. & Griffin, P. (1998). Preventing Reading Difficulties in Young Children. Washington, DC: National Academy Press.

Stichting Dyslexie Nederland (2004). Diagnose van Dyslexie. Brochure van de Stichting Dyslexie Nederland (derde herziene versie).

Verhoeven, L. (1994). Ontluikende geletterdheid. Een overzicht van de vroege ontwikkeling van lezen en schrijven. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Verhoeven, L., Aarnoutse, C., Blauw, A. de, Boland, T., Vernooy, K. & Zandt, R. van het (1999). Tussendoelen beginnende geletterdheid. Een leerlijn voor groep 1 en 3. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Vernooy, K. (2006). Effectief omgaan met risicokleuters. Werken aan preventie en beter omgaan met leesproblemen. Amersfoort: CPS.

Vonk, Y. (2007). Spreekbeeld (derde herziene druk). Tiel: GGD Rivierenland.

Wentink, H. & Verhoeven, L. (2003). Protocol Leesproblemen en Dyslexie (vierde herzien druk). Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Wentink, H., Verhoeven, L., & Druenen, M. van (2008) Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 1 en 2. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Wit, T. de (1992). Lezen wat je kunt. SLO.

Wijk, M. van (2002). Wat zeg je? De methode voor auditieve taalontwikkeling voor kleuters van groep 1 en 2. Hoeven: BubbelDeBub.

Wiltink, H., Huijbregts, S. & Förner, M. (2002). Fonemisch bewustzijn. Werkmap voor leerkrachten van groep 1 en 2 van de basisschool. Amersfoort: CPS.

Op de volgende pagina's vindt u de wijzigingen van het oefenprogramma:

Week 2:

- Oefening synthese van samengestelde woorden: Het verhaal Winterpret (pag. 25) is vervangen door het verhaal Sam is jarig (pag. 25)

Week 3:

- Oefening synthese op lettergreepniveau. De poster is komen te vervallen. Het verhaal staat op pag. 29 van het programma.

Week 4:

- Oefening klankteken /t/. Introductieverhaal /t/ is veranderd in het versje 'Tantes tovertas'.
- Oefening: het horen van de eerste klank van een woord (Fruitlotto) is verplaatst naar week 5. De vergelijkbare oefening: Raadsels rondom het circus uit week 5 is verplaatst naar week 4.

Week 5:

- Oefening synthese op klankniveau met woorden uit een verhaal. Het verhaal 'Poes in het circus' is vervangen door het verhaal 'De gans van Geert'.
- Oefening: het horen van de eerste klank van een woord (Raadsels rondom het circus) is verplaatst naar week 4. De vergelijkbare oefening: Fruitlotto uit week 4 staat nu in week 5. Hierdoor zijn alle gebruikte klanktekens van het Fruitlotto al aan bod gekomen.
- Bij het Fruitlottospel zijn afbeeldingen en zinnen toegevoegd ter ondersteuning van de uitleg.
- De grondkaarten van het Fruitlotto zijn op A4 karton geprint en zijn ingevoegd in de oefenmap.

Week 8:

- Oefening: Spelen met letters: een boodschappenlijstje maken. De vier kaarten van het beeldverhaaltje Roos-Rook staan nu op één stevige pagina in het programma. De plaatjes zijn niet gewijzigd.

Sam is jarig

Sam doet haar ogen open. Ze denkt: "Joepie!!! Vandaag is het mijn **ver-jaar-dag!**" Ze staat op en kijkt uit haar **dak-raam**. Er hangen zeven mooie ballonnen aan het **tuin-hek**. Die hangt papa er altijd aan. Ze hoort dat mama al in de keuken bezig is. Zou ze een **kwark-taart** maken? Dat is de lievelingstaart van Sam. Snel trekt ze haar kleren aan, borstelt haar haren en doet haar **haar-band** in. Voor de spiegel doet ze eerst haar ene **oor-bel** in en dan de andere. Ziezo. Ze is helemaal klaar voor haar verjaardag. Nu maar hopen dat ze niet zo'n roze **feest-muts** op krijgt van de juf. Daar is ze nu echt te oud voor! Ze denkt aan wat ze het liefste wil krijgen vandaag: een **goud-vis**. Eigenlijk wil ze liever een kat als **huis-dier**, maar daar is papa allergisch voor. Als ze de trap afloopt beginnen papa en mama hard te zingen: "Lang zal ze leven....!" en krijgt ze van allebei een dikke knuffel. Het ontbijt staat al op tafel; mmmm, een boterham met **smeer-kaas**! Dan ziet Sam ook de cadeautjes. Papa geeft haar het eerste cadeau. Wat is het goed ingepakt! Het **plak-band** gaat maar moeilijk open. "Eindelijk, gelukt!" Er verschijnt een prachtig **lees-boek** over katten. In het pakje dat Sam van mama krijgt zitten twee opblaasbare dingen: een **zwem-band** en een **speel-goed-bal**. Die komen goed van pas op haar kinderfeestje vanmiddag. Vanmiddag gaat Sam namelijk zwemmen en lekker van de **duik-plank** springen met haar vriendinnen. Wanneer mama de vaas met bloemen op tafel aan de kant schuift, komt er een grote vissenkomp tevoorschijn, mét goudvis. Naast de vissenkomp liggen nog twee cadeaus: een heerlijk zachte **bad-hand-doek** en een oranje **bad-pak**. Het liefste zou Sam haar vis vandaag op school laten zien. Als ze denkt aan de **fiets-tas** van mama, weet ze al dat dit geen goed plan is. Gelukkig kunnen haar vriendinnen de goudvis vanmiddag wel zien. Misschien kunnen ze een leuke naam bedenken?

1. **ver-jaar-dag**

2. **dak-raam**

3. **tuin-hek**

4. **kwark-taart**

5. **haar-band**

6. **oor-bel**

7. **feest-muts**

8. **goud-vis**

9. **huis-dier**

10. **smeer-kaas**

11. **plak-band**

12. **lees-boek**

13. **zwem-band**

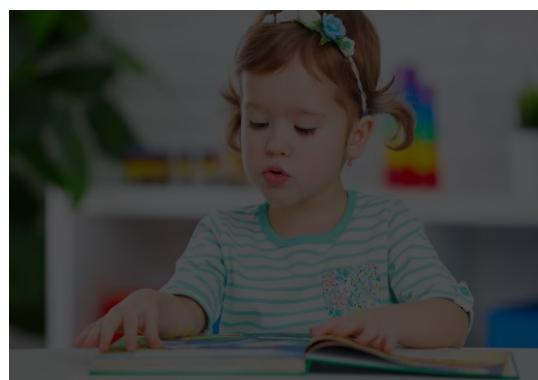
14. **speel-goed-bal**

15. **duik-plank**

16. **bad-hand-doek**

17. **bad-pak**

18. **fiets-tas**

Klank-tekenkoppeling

Oefening: Klankteken /t/.

Uitleg: Zeg tegen de kinderen dat je een grappig versje gaat voorlezen. Lees dan het versje: Tantes tovertas. Nadat je het versje hebt voorgelezen stel je de vraag: "Is jullie iets opgevallen aan het versje?" Wanneer er geen reactie komt, vertel je dat er één klank heel vaak te horen is in het versje. Zodra bekend is over welke nieuwe letter het gaat wordt het bijbehorende klankgebaar aangeleerd.

Linkerhand: wijsvinger omhoog; duim en overige vingers wijzen naar rechts. (met rechterhand wanneer je tegenover de kinderen zit). In je hand zie je dan de letter /t/. Maak met je vingers in deze houding een beweging met je wijsvinger van je mond naar voren en zeg tegelijkertijd /t/. Laat vervolgens de tekening van de /t/ zien aan de kinderen en zing het bijbehorende liedje. Zing samen het liedje nog 1 à 2 keer, zodat ze het beter kunnen onthouden.

Tantes tovertas

Mijn tante heeft een tovertas,
ti, ta, tovertas.

Tovert toffees tovert taart,
tantes tas is heel veel waard.

Tovert hokus, pokus, pas,
toverballen uit haar tas.

(Bron: Bibelesbonse boeken, Letterboek t)

De Gans van Geert

Ken je Geert? Geert is een jongen van **z-e-s** jaar. Hij woont samen met zijn ouders en grote **z-u-s** op een mooie boerderij **n-e-t** buiten het dorp. Geert vindt het leuk om op de boerderij te wonen. Er is veel ruimte om lekker buiten te spelen. Bij de sloot, naast de boerderij, heeft Geert een **h-u-t** gebouwd. Hier speelt hij bijna elke **d-a-g**.

Op de boerderij zijn ook **v-ee-l** dieren te vinden: koeien, kippen, konijnen, een **k-a-t** en twee honden. Maar ook een ander **d-ie-r**: de gans. Heb jij **w-e-l** eens ganzen gezien? Ze zijn familie van de eend. Een gans is wel een stuk groter dan een eend. Geert heeft **v-ie-r** ganzen. Ze bewaken de boerderij goed. Als de ganzen iets vreemds **z-ie-n** of horen, beginnen ze te gakken. Zo **h-ee-t** het geluid dat ganzen maken. Als de ganzen jonkies hebben, en je komt te dichtbij, dan maken ze een heel hard ggggggg geluid om je **w-e-g** te jagen. Heb je dat wel eens gehoord? Geert vindt het een **l-eu-k** geluid, en **m-oe-t** er altijd een beetje om lachen. Vorige week had zijn moeder een verrassing: er waren **d-r-ie** ganzenkuikens uit hun ei gekomen. Ze zijn heel klein en zacht. Geert vindt ze erg **l-ie-f**. Hij vindt het jammer dat hij **n-ie-t** te dichtbij kan komen, want anders.....?

z-e-s

z-u-s

n-e-t

h-u-t

d-a-g

k-a-t

v-ee-l

d-ie-r

w-e-l

v-ie-r

z-ie-n

h-ee-t

w-e-g

l-eu-k

m-oe-t

d-r-ie

l-ie-f

n-ie-t

Op de volgende pagina's vindt u de wijzigingen oefeningen voor thuis:

Week 2:

- Oefening synthese van samengestelde woorden: Het verhaal Winterpret (pag. 16/17) is vervangen door het verhaal Sam is jarig (pag. 16/17)

Week 4:

- Oefening klankteken /t/. Introductieverhaal /t/ (pag. 26) is veranderd in het versje 'Tantes tovertas' (pag. 26).
- Oefening: Raadsels rondom het circus uit week 5 is verplaatst naar week 4.

Week 5:

- Oefening synthese op klankniveau met woorden uit een verhaal. Het verhaal 'Poes in het circus' (pag. 34) is vervangen door het verhaal 'De gans van Geert' (pag. 36).

Oefening: het horen van de eerste klank van een woord (Raadsels rondom het circus) is verplaatst naar week 4.

Thuisoefening synthese

Oefening: Synthese van samengestelde woorden (2 en 3 klankgroepen/woordstukjes).

Opdracht: Weet je nog het verhaal over de jarige Sam? In het verhaal staan een paar woorden geschreven zoals Lisa Langzaam ze zegt (Lisa Langzaam is een vingerpoppetje dat bij het oefenen geïntroduceerd is. Zij heet Lisa Langzaam om-dat ze lang-zaam praat, in woordstukjes).

Papa/mama leest nu eerst het hele verhaal op de volgende bladzijde een keer voor. Daarna worden sommige woorden in woordstukjes gezegd. Als je de woordstukjes hebt gehoord, mag je ze nazeggen en aan elkaar plakken. Weet je misschien ook hoeveel woordstukjes het woord heeft?

Sam is jarig

Sam doet haar ogen open. Ze denkt: "Joepie!!! Vandaag is het mijn **ver-jaar-dag**!" Ze staat op en kijkt uit haar **dak-raam**. Er hangen zeven mooie ballonnen aan het **tuin-hek**. Die hangt papa er altijd aan. Ze hoort dat mama al in de keuken bezig is. Zou ze een **kwark-taart** maken? Dat is de lievelingstaart van Sam. Snel trekt ze haar kleren aan, borstelt haar haren en doet haar **haar-band** in. Voor de spiegel doet ze eerst haar ene **oor-bel** in en dan de andere. Zo, ze is helemaal klaar voor haar verjaardag. Nu maar hopen dat ze niet zo'n roze **feest-muts** op krijgt van de juf. Daar is ze nu echt te oud voor! Ze denkt aan wat ze het liefste wil krijgen vandaag: een **goud-vis**. Eigenlijk wil ze liever een kat als **huis-dier**, maar daar is papa allergisch voor. Als ze de trap afloopt beginnen papa en mama hard te zingen: "Lang zal ze leven....!" en krijgt ze van allebei een dikke knuffel. Het ontbijt staat al op tafel; mmmm, een boterham met **smeer-kaas**! Dan ziet Sam ook de cadeautjes. Papa geeft haar het eerste cadeau. Wat is het goed ingepakt! Het **plak-band** gaat maar moeilijk open. "Eindelijk, gelukt!" Er verschijnt een prachtig **lees-boek** over katten. In het pakje dat Sam van mama krijgt zitten twee opblaasbare dingen: een **zwem-band** en een **speel-goed-bal**. Die komen goed van pas op haar kinderfeestje vanmiddag. Vanmiddag gaat Sam namelijk zwemmen met haar vriendinnen en lekker van de **duik-plank** springen. Wanneer mama de vaas met bloemen op tafel aan de kant schuift, komt er een grote vissenkomp tevoorschijn mét goudvis. Naast de vissenkomp liggen nog twee cadeaus: een heerlijk zachte **bad-hand-doek** en een oranje **bad-pak**. Het liefste zou Sam haar vis vandaag op school laten zien. Als ze denkt aan de **fiets-tas** van mama, weet ze al dat dit geen goed plan is. Gelukkig kunnen haar vriendinnen de goudvis vanmiddag wel zien. Misschien kunnen ze een leuke naam bedenken?

1. **ver-jaar-dag**

2. **dak-raam**

3. **tuin-hek**

4. **kwark-taart**

5. **haar-band**

6. **oor-bel**

7. **feest-muts**

8. **goud-vis**

9. **huis-dier**

10. **smeer-kaas**

11. **plak-band**

12. **lees-boek**

13. **zwem-band**

14. **speel-goed-bal**

15. **duik-plank**

16. **bad-hand-doek**

17. **bad-pak**

18. **fiets-tas**

Ik heb geoefend op:

maandag dinsdag

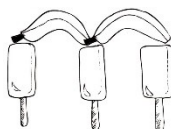
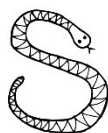
woensdag

donderdag

vrijdag

zaterdag

zondag

Bij de letter /t/ hoort ook een gebaar: linkerhand: wijsvinger omhoog; duim en overige vingers wijzen naar rechts. In je hand zie je dan de letter /t/. Maak met je vingers in deze houding een beweging met je wijsvinger van je mond naar voren en zeg tegelijkertijd /t/.

Hieronder staat het versje van Tantes tovertas. Zie je de /t/ ook in het versje staan? Zet nu een rondje om alle /t/-letters die je ziet.

tantes tovertas

mijn tante heeft een tovertas,

ti, ta, tovertas.

tovert toffees tovert taart,

tantes tas is heel veel waard.

tovert hokus, pokus, pas,

toverballen uit haar tas.

(Bron: Biblebonse boeken, letterboek t)

Je mag nu ook een paar keer proberen de letter /t/ te schrijven. Maak bijvoorbeeld een hele grote /t/ en een paar kleine. Gebruik verschillende kleurtjes zodat het een mooi letterblad wordt.

Ik heb geoefend op:

maandag dinsdag

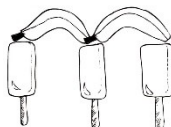
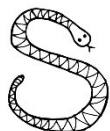
woensdag

donderdag

vrijdag

zaterdag

zondag

Thuisoefening synthese

Oefening: Synthese op klankniveau met woorden uit een verhaal.

Opdracht: Papa of mama gaat je nu het verhaal over de gans van Geert voorlezen. Sommige woorden zegt papa of mama zoals Karel'tje Klank dat doet: in klanken. Kun jij de klanken van het woord weer aan elkaar plakken?

Tip voor ouders:

Lees het verhaal in een rustig tempo voor. Laat op de plaats van de streepjes een korte pauze vallen. Wacht tot uw kind de klanken weer 'aan elkaar geplakt' heeft tot een woord. Als dit moeilijk is, kunt u eventueel de letters opschrijven terwijl u de klanken zegt.

De Gans van Geert

Ken je Geert? Geert is een jongen van **z-e-s** jaar. Hij woont samen met zijn ouders en grote **z-u-s** op een mooie boerderij **n-e-t** buiten het dorp. Geert vindt het leuk om op de boerderij te wonen. Er is veel ruimte om lekker buiten te spelen. Bij de sloot, naast de boerderij, heeft Geert een **h-u-t** gebouwd. Hier speelt hij bijna elke **d-a-g**.

Op de boerderij zijn ook **v-ee-l** dieren te vinden: koeien, kippen, konijnen, een **k-a-t** en twee honden. Maar ook een ander **d-ie-r**: de gans. Heb jij **w-e-l** eens ganzen gezien? Ze zijn familie van de eend. Een gans is wel een stuk groter dan een eend. Geert heeft **v-ie-r** ganzen. Ze bewaken de boerderij goed. Als de ganzen iets vreemds **z-ie-n** of horen, beginnen ze te gakken. Zo **h-ee-t** het geluid dat ganzen maken. Als de ganzen jonkies hebben, en je komt te dichtbij, dan maken ze een heel hard ggggggg geluid om je **w-e-g** te jagen. Heb je dat wel eens gehoord? Geert vindt het een **l-eu-k** geluid, en **m-o-e-t** er altijd een beetje om lachen. Vorige week had zijn moeder een verrassing: er waren **d-r-ie** ganzenkuikens uit hun ei gekomen. Ze zijn heel klein en zacht. Geert vindt ze erg **l-ie-f**. Hij vindt het jammer dat hij **n-ie-t** te dichtbij kan komen, want anders.....?

Ik heb geoefend op:

maandag dinsdag

woensdag

donderdag

vrijdag

zaterdag

zondag

